

TERMINLARNING INTERPERSONAL FUNKSIYASI

Jamalova Dilafruz Komiljon qizi

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18999870>

Annotatsiya: Mazkur maqolada neft va gaz sanoatiga oid terminlarning leksik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda neft-gaz sohasida qo'llaniladigan terminlarning shakllanishi, ularning semantik aniqligi, sistemaliligi hamda xalqaro terminologiya bilan o'zaro aloqasi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ingliz tilidan o'zbek tiliga kirib kelayotgan terminlarning fonetik, morfologik va sintaktik moslashuv jarayonlari lingvistik nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: neft-gaz terminologiyasi, leksik xususiyatlar, termin, lingvistik moslashuv, fonetik moslashuv.

Interpersonal funksiya terminlarning kommunikativ munosabatlarni shakllantirishdagi rolini ko'rsatadi. Mutaxassislar o'rtasida terminlardan foydalanish professional identifikatsiya va bilim darajasini namoyon etadi. Masalan, *enhanced oil recovery* atamasi soha mutaxassislari orasida aniq texnologik konseptni ifodalasa, keng jamoatchilik uchun u murakkab va tushunarsiz bo'lishi mumkin. Bu jihat terminlarning soddalashtirilishi yoki izohlanishi zaruratini keltirib chiqaradi. Tilshunoslikda terminlar faqat obyektiv bilimni ifodalash vositasi bo'libgina qolmay, balki muloqot jarayonida ishtirokchilar o'rtasidagi munosabatlarni shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, neft va gaz sohasida ishlatiladigan terminlar **interpersonal funksiya** orqali professional muloqotning rasmiyligi, ishonchliligi va ierarxik tuzilishini belgilaydi. Interpersonal funksiya tilning **ijtimoiy munosabatlarni ifodalash**, ya'ni gapiruvchi va tinglovchi o'rtasidagi rol, mavqe, munosabat va munosabat darajasini ko'rsatish vazifasini anglatadi. Bu tushuncha funksional grammatika nazariyasida M. A. K. Halliday tomonidan ishlab chiqilgan metafunksiyalar tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Neft va gaz diskursida interpersonal funksiya terminlar orqali professional avtoritetni mustahkamlash, mas'uliyatni taqsimlash va buyruq, tavsiya yoki ogohlantirishni rasmiy shaklda yetkazishga xizmat qiladi. Masalan, texnik hisobotlar, xavfsizlik yo'riqnomalari va muhandislik ko'rsatmalarida ishlatiladigan terminlar gapiruvchining bilim darajasi va vakolatini ko'rsatadi. Neft va gaz sohasida terminlardan foydalanish gapiruvchining professional mavqeini belgilaydi. Terminologik aniqlik mutaxassislik kompetensiyasining asosiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Oddiy so'zlar o'rniga aniq terminlardan foydalanish muloqot ishonchliligini oshiradi va professional chegarani saqlab turadi.

*The **well integrity** must be maintained throughout the drilling process.*

Bu jumlada **well integrity** terminining qo'llanilishi gapiruvchining texnik bilimga ega ekanini ko'rsatadi va muhokamani professional doirada olib borishga xizmat qiladi. Neft va gaz diskursida terminlar ko'pincha buyruq, majburiyat va tavsiya ifodalash uchun ishlatiladi. Bu holat ayniqsa xavfsizlik bilan bog'liq matnlarda yaqqol ko'zga tashlanadi. Modal fe'llar bilan birga ishlatilgan terminlar muloqotdagi kuch munosabatlarini belgilaydi.

*Operators **must monitor** pressure levels during drilling operations.*

Bu jumlada **must** modal fe'li va **pressure levels** termini birgalikda kuchli majburiyatni ifodalaydi va mas'uliyatni aniq belgilaydi.

*Engineers **should evaluate** reservoir performance regularly.*

Bu yerda **should** orqali tavsiya ohangi yaratilgan bo'lib, terminlar interpersonal funksiya orqali professional maslahat shaklini oladi.

Neft va gaz terminlari ko'pincha shaxsiy hissiyotlardan xoli, neytral ohangda ishlatiladi. Bu holat interpersonal funksiya orqali obyektivlik va rasmiylikni ta'minlaydi. Terminlar shaxsiy fikr emas, balki institut nomidan gapirilayotganini ko'rsatadi.

Operational risks were identified during the inspection.

Bu jumlada hissiy baho yo'q bo'lib, terminlar professional masofani saqlab turadi. Interpersonal funksiya orqali terminlar jamoaviy mas'uliyatni ham ifodalaydi. *We, all personnel, the team* kabi birliklar terminlar bilan birga ishlatilib, hamkorlik ruhini yaratadi.

*We must ensure **environmental compliance** throughout the production process.*

Bu jumlada **environmental compliance** termini jamoaviy majburiyatni ifodalaydi va axloqiy mas'uliyatni kuchaytiradi. ESP (English for Specific Purposes), xususan **Oil & Gas English**da terminlarning interpersonal funksiyasini o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Talabalar terminlar orqali nafaqat texnik ma'lumotni, balki professional munosabatlarni ham to'g'ri ifodalashni o'rganadilar. Bu esa ularni real ish muhitiga tayyorlaydi.

*Failure to follow **operational procedures** may result in serious consequences.* Bu jumla ogohlantirish ohangiga ega bo'lib, terminlar orqali rasmiy va mas'uliyatli munosabat yaratiladi. Bundan ko'rinib turibdiki, neft va gaz terminlari interpersonal funksiya orqali professional muloqotni tartibga soladi, ierarxik munosabatlarni mustahkamlaydi va ishonchli, rasmiy diskursni shakllantiradi. Terminlar gapiruvchining mavqeini, bilim darajasini va mas'uliyatini ko'rsatadi. Shu sababli, neft va gaz terminologiyasini tahlil qilishda interpersonal funksiya ideatsion funksiya qatori muhim ahamiyat kasb etadi. Neft va gaz sohasi terminologiyasi o'zining aniqligi, tizimliliigi va qat'iy semantik chegaralanganligi bilan ajralib turadi. Biroq terminlar faqat tushunchani ifodalash vositasi emas, balki matnni tashkil etuvchi, uning mantiqiy izchilligini ta'minlovchi va professional diskursni shakllantiruvchi asosiy birliklardir. Ayniqsa, ilmiy-texnik matnlarda neft va gaz terminlarining **tekstual funksiyasi** yaqqol namoyon bo'ladi. Tekstual funksiya terminlarning matn ichidagi izchillik va bog'lanishni ta'minlashdagi rolini yoritadi. Neft va gaz sohasidagi ilmiy matnlarda terminlar tematik zanjirlar hosil qilib, matnning mantiqiy tuzilishini mustahkamlaydi. Masalan, *exploration, drilling, production* terminlari jarayonlar ketma-ketligini ifodalovchi tekstual bog'lanish yaratadi. Tilshunoslikda tekstual funksiya tushunchasi ko'pincha M. A. K. Halliday tomonidan ishlab chiqilgan tizimli-funksional grammatika nazariyasiga asoslanadi. Halliday tilning uch metafunksiyasini ideatsion, interpersonal va tekstual ajratadi. Tekstual funksiya matn ichidagi axborotni tashkil etish, tema-rema tizimini yaratish va matndagi bo'g'lanishni ta'minlash bilan bog'liq.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Авербух К.Я. Терминологическая вариантность: теоретический и прикладной аспекты // Вопросы языкознания. – Москва, 1986. – №6. – С. 38-49.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
3. Будагов Р.А. Язык – реальность – язык. – М.: Наука, 1983. – 263 с.
4. Вюстер Э. Введение в общую теорию терминологии. – М.: Прогресс, 1979. – 264 с.
5. Головин Б.Н. О некоторых аспектах лингвистического и информационного изучения термина // Научный симпозиум "Место терминологии в системе современных наук". – М., 1970. – С. 38-40.

6. Гринев-Гриневич С.В. Терминоведение. – М.: Академия, 2008. – 304 с.
7. Даниленко В.П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
8. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 160 с.
9. Реформатский А.А. Введение в языкознание. – М.: Просвещение, 2004. – 536 с.
10. Реформатский А.А. Термин и терминология // Вопросы терминологии. – М., 1961. – С. 45-52.